

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi – Experimental Research) เพื่อศึกษาผลของกระบวนการกลุ่มเพื่อพัฒนาพฤติกรรมรับผิดชอบของเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยได้ค้นคว้ารวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมรับผิดชอบ
 - 1.1 ความหมายของจริยธรรม
 - 1.2 แนวคิดและทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม
 - 1.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบ
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่ม
 - 2.1 ความหมายของกระบวนการกลุ่ม
 - 2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่ม
 - 2.3 ขนาดของกลุ่ม
 - 2.4 ลำดับขั้นตอนของกิจกรรม
 - 2.5 กิจกรรมที่ใช้ในกิจกรรมกลุ่ม
 - 2.6 คุณค่าและผลของการจัดกิจกรรมกลุ่ม
 - 2.7 บทบาทของสมาชิกกลุ่ม
 - 2.8 ประโยชน์ของการเข้ากลุ่ม
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 3.1 งานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมรับผิดชอบ
 - 3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่ม

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมรับผิดชอบ

1.1 ความหมายของจริยธรรม

Piaget (1960) กล่าวว่า จริยธรรมคือองค์ประกอบของกฎเกณฑ์ที่บุคคลยอมรับว่าถูก ว่าดี ว่าควร เพื่อให้ได้การยอมรับจากสังคม

Brown (1965) ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมหมายถึงระบบของกฎเกณฑ์สำหรับการวิเคราะห์ การกระทำผิด หรือถูกของบุคคลจริยธรรมการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการจากประสบการณ์ของบุคคลและนอกจากนี้ ยังได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมออกเป็น 3 มิติ คือ

Kohlberg (1976) กล่าวถึงจริยธรรมว่า เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานของความประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งพฤติกรรมเป็นของตนเอง ผลของการกระทำพฤติกรรมอันนั้นจะเป็นเครื่องตัดสินว่า การกระทำนั้นผิด หรือถูก โดยสังคมเป็นผู้ตัดสิน

พระธรรมปิฎก (2543: 1-28) ได้กล่าวว่า “จริยธรรม คือ การดำเนินชีวิตที่ดีงาม ที่ประเสริฐเป็นพรหมะ ทั้งนี้ต้องมีการศึกษา คือ ฝึกฝน เรียนรู้ และพัฒนา มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ศีล สมาธิและปัญญา”

กรมวิชาการ (2544 : 149) ได้สรุปไว้ว่า จริยธรรม คือ กริยาที่ควรประพฤติ หมายถึง ประพฤติดี ประพฤติชอบ อยู่ในหลักธรรม 10 ประการ คือ กายชอบ 3 วาจาชอบ 4 และ ทางจิตใจ หรือคิดชอบ 3 อันเป็นข้อควรทำ หรือละเว้นทำ ชั่ว ทางกาย คือ เว้นจากการฆ่าการทำลายชีวิตทั้งคนและสัตว์ เว้นจากการถือเอาทรัพย์สินของที่เจ้าของไม่ได้ให้ และไม่ล่วงละเมิดของรักผู้อื่น ทางวาจา คือ งดเว้นการพูดปด พูดส่อเสียดยุยง พูดคำ หยาบและพูดเหลวไหลไร้สาระ ส่วนทางใจ คือ ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่คิดพยาบาทปองร้ายและมีความคิดถูกต้องตาม ทำนองคลองธรรม

นีออน พิณประดิษฐ์ (2545) ได้กล่าวว่าความหมายของจริยธรรมเป็นไปได้สองแนวทางคือ จริยธรรมเป็นคุณลักษณะที่มีอยู่ในตัวบุคคลที่ทำให้บุคคลเลือกกระทำในสิ่งที่ดีละเว้นชั่ว ส่วนอีกแนวทางมองว่าจริยธรรม คือกฎเกณฑ์ กติกาต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยภายนอกตัวบุคคลที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคล สำหรับจริยธรรมในแนวทางที่สองนี้จึงน่าจะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม จริยธรรมของสังคมหนึ่ง อาจไม่ใช่จริยธรรมของอีกสังคมก็ได้ เช่น ในสังคมคนป่าที่มีกฎว่าชายที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ชายที่แข็งแรง จะต้องสามารถฆ่าคนต่างเผ่า นำศีรษะมาเสียบไว้หน้าบ้านตนได้ ตรงกันข้ามกับสังคมที่พัฒนาแล้วถือว่าการฆ่าคนเป็นสิ่งผิดทั้งกฎหมาย บ้านเมืองและศาสนา จริยธรรมในแนวทางที่สองจึงอาจไม่มีความเป็นสากล

สรุปได้ว่า จริยธรรมหมายถึง สิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์สากลในสังคม ทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้บรรลุถึงค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม หรือให้เป็นไปตามมาตรฐานและแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อให้คนในสังคมนั้นมีความสุขและความพอใจ

องค์ประกอบของจริยธรรม

จริยธรรม เป็นสิ่งกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต ให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดังที่กล่าวมาแล้ว ได้มีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของจริยธรรม ไว้ดังนี้

ประภาศรี สีหอำไพ (2540: 48) ได้กล่าว พอสรุปได้ว่า จริยธรรม มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ระเบียบวินัย หมายถึง ความประพฤติที่เป็นไปตามข้อตกลง สิ่งควรปฏิบัติ หรือกฎเกณฑ์ จารีต และประเพณี

2. สังคม คือ การที่คนมาอยู่ร่วมกัน อันเป็นเหตุให้ต้องมีกฎเกณฑ์ มีระเบียบและวิธีการปฏิบัติที่ดีต่อกัน

3. อิสระเสรี หมายถึง การที่คนในสังคม สามารถเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งตาม ทำนองคลองธรรมสำหรับการปกครองตนเองและต่อสังคม

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2542: 91-93) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของจริยธรรม มี 4 องค์ประกอบ โดยสรุปดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับ ธรรมชาติของมนุษย์ที่มีส่วนกำหนดโครงสร้างของจริยธรรม ในการยึดถือกฎแห่งความดีว่าเป็นอย่างไร เช่น เชื่อว่า มนุษย์เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ระบบสังคม ก็จะเป็นไปในลักษณะห้ามการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

2. ความเชื่อเกี่ยวกับอุดมคติ หรือความดีสูงสุด ซึ่งจะให้ความสมเหตุสมผลแก่ระบบจริยธรรม เช่น การทำ จิตให้แจ่มใส ทำใจให้ผ่องแผ้ว หรือ ความเป็นพระพุทธรเจ้าเป็นอุดมคติของบุคคลในสังคม

3. ระเบียบปฏิบัติหรือแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต ซึ่งจะชี้แนะว่า ควรทำ อย่างไร ที่จะทำให้ชีวิตสู่จุดหมาย สูงสุด คือ ทางชี้แนะว่าการใดควร หรือ ไม่ควรกระทำ เพื่อเป็นทางไปสู่ความดี

4. เหตุจูงใจให้คนปฏิบัติดีและเลิกการปฏิบัติมิชอบทำให้คนดำเนินตามหลักจริยธรรมหรือ กฎศีลธรรม มี 3 ประการ คือ

1) ผลประโยชน์ส่วนตน อันเป็นเหตุจูงใจทำ ความดี มีจริยธรรม เช่น การไม่อยากถูกลงโทษหรือตำหนิจากบุคคลและสังคม หรือหวังผลตอบแทนทางดีสู่ตน เช่น หวังสวรรค์ ในภายภาคหน้า

2) การปฏิบัติจนเป็นกิจนิสัยหรือความศรัทธา ตามระเบียบปฏิบัติในหลักธรรมที่นับถือ เช่น พฤติกรรมที่ถูกฝึกปฏิบัติที่ดีมาแต่เด็ก ๆ

3) ความเป็นผู้มีน้ำใจต่อผู้อื่น หรือ เป็นคนดีมีศีลธรรมประจำใจองค์ประกอบของจริยธรรมที่กล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า เป็นศาสตร์ หรือความรู้ เป็นหลักการ ระเบียบ วิธีการ และกฎเกณฑ์ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับทัศนคติ การใช้เหตุผล มีการปฏิบัติต่อกันที่ดี ทั้งทางกาย และทางจิตใจ อย่างมีอิสระเสรีของคนในสังคมนั้น ๆ

ลักษณะของจริยธรรม

สุรางค์ โค้วตระกูล (2541) ได้กล่าวถึงลักษณะของจริยธรรมว่ามีดังต่อไปนี้

1. จริยธรรมเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้

2. พัฒนาการเชิงจริยธรรมเกิดควบคู่กับการพัฒนาการทางชีวปัญญา

3. พฤติกรรมเชิงจริยธรรมบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ เช่น ความซื่อสัตย์ บุคคลบางคนอาจจะไม่โกงเกี่ยวกับการเงิน แต่อาจจะโกเวลาสอบ เป็นต้น

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรมมี 3 ประเภท คือ

พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่มีลักษณะสากล คือ เหมือนกับพฤติกรรมในวัฒนธรรมหรือสังคมอื่นทั่วโลก

พฤติกรรมทางจริยธรรมที่เหมือนกับพฤติกรรมกลุ่มชน ชุมชน หรือสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก

พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะคน ทำให้คนคนนั้นต่างกับคนอื่นเป็นปัจเจกบุคคล

นอกจากนี้ ดวงเดือน พันธุนาวิน (2524) ได้แบ่งลักษณะทางจริยธรรมออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1. ด้านเนื้อหาของจริยธรรม คือ สิ่งในแต่ละสังคมอบรมสั่งสอนลูกหลานของตนว่าทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ได้หรือไม่ ซึ่งจะปรากฏในรูปของการให้ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมที่ทำแล้วผู้กระทำ จะได้รับการสรรเสริญและการส่งเสริมจากสังคม และพฤติกรรมที่ทำแล้วจะถูกสังคมลงโทษ เป็นเนื้อหาความรู้ทางศาสนา ทางกฎหมาย และระเบียบประเพณีอยู่ในรูปของค่านิยมของสังคมหรือทัศนคติของบุคคล

2. ด้านโครงสร้างของจริยธรรม คือ การสร้างหรือจัดตั้งจริยธรรมประเภทต่าง ๆ และเป็นขั้น ๆ ไปตั้งแต่ต่ำสุดจนถึงขั้นสูงสุด การพิจารณาจริยธรรมด้านโครงสร้างยึดเหตุจูงใจในการเลือกกระทำ และความสามารถในการรู้คิดของมนุษย์

จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นสิ่งที่สามารถถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งได้

1.2 แนวคิดและทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

จริยธรรม มีความสัมพันธ์กับสภาพการณ์ และมีองค์ประกอบต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้น และได้มีผู้ให้ทัศนะเกี่ยวกับทฤษฎีการพัฒนาทางจริยธรรม มีสาระสำคัญต่างๆ ดังนี้

กรมวิชาการ (2541: 2-3) ได้กล่าวถึง การพัฒนาจริยธรรมว่า “เป็นเรื่องของสติปัญญาและการเรียนรู้ของมนุษย์ในการปรับตัว และการสร้างความสมดุลระหว่างสติปัญญากับสภาวะแวดล้อม ที่จะทำ ให้ดำรงชีวิตอยู่ จะต้องมีความต่อเนื่อง และพัฒนาขึ้นตามวุฒิภาวะของแต่ละบุคคลนั้นๆ” และได้มีผู้กล่าวถึงทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลไว้ ดังนี้

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ พือาเจต์

พือาเจต์ ได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 2 ขั้นคือ

เฮเทอโรนอไมัส (Heteronomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำรับกฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานทางจริยธรรมมาจากผู้มีอำนาจเหนือตน และถือว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามเปลี่ยนแปลงได้

ลักษณะของพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นเฮเทอโรนอไมัส

เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นเด็กเล็กที่มีอายุระหว่าง 5-8 ขวบ รับกฎเกณฑ์และมาตรฐานทางจริยธรรมจากบิดามารดา ครู และเด็กโต เด็กวัยนี้จะมีความเชื่อถือดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมใดจะถูกต้อนหรือ “ดี” ก็ต่อเมื่อผู้แสดงพฤติกรรมได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์
2. กฎเกณฑ์มีไว้สำหรับปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและแก้ไขไม่ได้
3. ทุกคนมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์โดยเด็ดขาด ถ้าใครจะทำตามกฎเกณฑ์เป็น “คนดี” และคนที่ไม่ทำตามกฎเกณฑ์เป็น “คนไม่ดี”
4. การใช้จรรยาวิพากษ์หรือการเฝ้าตัดสินว่า ใคร “ผิด” “ถูก” ไม่คำนึงถึงความต้องการแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

ออโทนอไมัส (Autonomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำเชื่อว่ากฎเกณฑ์คือ ข้อตกลงระหว่างบุคคล กฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ คือ ความร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกันเป็นเรื่องสำคัญและคิดถึงแรงจูงใจของผู้กระทำ

ลักษณะของการพัฒนาทางจริยธรรมขั้นออโทนอไมัส

เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้จะเป็นเด็กที่มีอายุ 9 ขวบขึ้นไป เด็กวัยนี้ จะมีความเชื่อ ดังต่อไปนี้

1. กฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคล และกฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากบุคคลที่ใช้กฎเกณฑ์นั้นตกลงกันว่าจะเปลี่ยน
2. กฎเกณฑ์จะมีความหมายหรือมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อ บุคคลที่จะต้องปฏิบัติตามยอมรับกฎเกณฑ์นั้น
3. การร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกัน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาทางจริยธรรม
4. การใช้จรรยาวิพากษ์หรือประเมินตัดสินว่า ใคร “ผิด” “ถูก” คำนึงถึงความต้องการแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

พิวาเจต์ เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นและขึ้นอยู่กัวัยคล้ายคลึงกับพัฒนาการทางเซาว์ปัญญา เป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางสังคม เด็กเล็กที่มีอายุระหว่าง 5-8 ขวบ จะยอมรับมาตรฐานทางจริยธรรมหรือกฎเกณฑ์จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่นบิดามารดา ครู และเด็กที่โตกว่า เด็กจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดและเชื่อว่ากฎเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เมื่อเด็กอายุมากขึ้นคือ ตั้งแต่ 9 ขวบขึ้นไป จะมีความคิด

ว่ากฎเกณฑ์คือตกลงระหว่างบุคคล และผู้ที่ใช้กฎเกณฑ์จะต้องมีความร่วมมือและนับถือซึ่งกันและกัน และกฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบอร์ก

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (ดวงเดือน พัทธมนาวิน, 2544) กล่าวว่า ลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลนั้น ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ความรู้และความรู้สึกเชิงจริยธรรม พฤติกรรมเชิงจริยธรรม และเหตุผลเชิงจริยธรรม มีผู้พบว่าความรู้เชิงจริยธรรมนั้น ส่วนใหญ่เด็กจะมีอยู่แล้ว ภายในปีแรกที่เข้าโรงเรียนและพัฒนาการทางด้านนี้ก็ไม่มี การเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาในช่วงอายุต่อมา ส่วนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมนั้น ส่วนมากจะขึ้นอยู่กับลักษณะของสถานการณ์ ซึ่งทำให้การศึกษาพัฒนาการด้านนี้ลำบาก โคลเบอร์ก จึงเห็นว่าการใช้เหตุผลเพื่อตัดสินใจที่เลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์ต่าง ๆ ย่อมจะแสดงให้เห็นถึงความเจริญเติบโตของบุคคลได้อย่างมีระเบียบแบบแผน นอกจากนี้ยังอาจทำให้เข้าใจพฤติกรรมของบุคคลในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ และท้ายสุดอาจทำให้สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของ โคลเบอร์ก เชื่อว่า การบรรลุวุฒิภาวะเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น จะแสดงออกมาในทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้เด่นชัดที่สุด เหตุผลเชิงจริยธรรมนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะเหตุผลเชิงจริยธรรมมิใช่กระทำประเมินค่าการกระทำไปในทำนองว่า “ดี” หรือ “เลว” แต่คือ ชั้นที่หกของ โคลเบอร์ก นั้น ตรงกับสิ่งที่นักปราชญ์ยอมรับว่าเป็นเหตุผลเชิง จริยธรรมที่บริสุทธิ์ มิได้เจือเหตุผลประเภทอื่น ๆ เลย ฉะนั้นเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงสุดลักษณะเป็นเหตุผลสากล กว้างขวาง ไม่ขัดแย้งกัน และมีรากฐานจากควมมีหลักการไม่เข้าข้างตนเอง และเป็นอุดมคติ เหตุผลเชิงจริยธรรมทั้งหกชั้นตอนนี้ โคลเบอร์ก ได้มาจากการวิเคราะห์ลักษณะคำตอบของเยาวชนอเมริกัน อายุ 10 ถึง 16 ปี เกี่ยวกับเหตุผลในการเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์ที่มีการขัดแย้งระหว่างความต้องการส่วนบุคคลและกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคม โคลเบอร์ก ได้แบ่งประเภทเหตุผลเชิงจริยธรรมเหล่านี้ออกเป็น 6 ประเภท แล้วเรียงเหตุผลนี้ตามอายุผู้ใช้เหตุผลนั้น โดยเรียงเหตุผลประเภทที่ผู้ตอบอายุ 10 ปี ใช้ตอบมากที่สุด ไปจนถึงประเภทที่หกซึ่งผู้ตอบอายุ 16 ปี ใช้ตอบมากกว่าผู้ตอบต่ำกว่าทั้งหมดชั้นพัฒนาการ

จริยธรรมทั้ง 6 ชั้นของ โคลเบอร์ก ได้ถูกจัดเป็น 3 ระดับ ดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 1 แสดงพัฒนาการทางจริยธรรม 6 ชั้น ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ ของ Kohlberg

ชั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ชั้น 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (2-7 ปี)	1. ระดับก่อนเกณฑ์ (2-10 ปี)
ชั้น 2 หลักการแสวงหารางวัล (7-10 ปี)	
ชั้น 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (10-13 ปี)	2. ระดับตามเกณฑ์ (10-16 ปี)
ชั้น 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13-16 ปี)	
ชั้น 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป)	3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (16 ปีขึ้นไป)
ชั้น 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	

จากตาราง สามารถอธิบายความหมายในแต่ละระดับดังนี้

ระดับก่อนมีกฎเกณฑ์ หมายถึง การตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองโดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้อื่นในขั้นแรกสุด คือการมุ่งที่จะหลบหลีก มิให้ตนเองโดนลงโทษทางกาย เพราะกลัวความเจ็บปวดที่จะได้รับ และยอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่เพราะเป็นผู้มีอำนาจเหนือตน ชั้นที่ 2 คือการเลือกกระทำในสิ่งที่จะนำความพึงพอใจมาสู่ตนเองหรือทำดีเพราะอยากได้ของตอบแทนหรือรางวัล ไม่ได้คิดถึงความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นหรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น

ระดับตามกฎเกณฑ์ หมายถึง การกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยๆหรือทำตามกฎหมายหรือศาสนา บุคคลที่มีจริยธรรมในระดับที่สองนี้ ยังต้องการการควบคุมจากภายนอก แต่ก็มีมีความสามารถในการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และความสามารถที่จะแสดงบทบาททางสังคมได้ ในชั้นที่ 3 บุคคลยังไม่เป็นตัวของตัวเองชอบคล้อยตามคำชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อน ส่วนในชั้นที่ 4 บุคคลมีความรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตน ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งในสังคมของตน จึงถือว่าตนมีหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมของตนกำหนดหรือคาดหวัง

ระดับเหนือกฎเกณฑ์ หมายถึง การตัดสินใจขัดแย้งต่างๆด้วยการนำมาคิดตรึกตรองซึ้งใจ โดยตนเอง แล้วตัดสินใจไปตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน ในชั้นที่ 5 คือการเห็นความสำคัญของคนหมู่มาก ยึดประโยชน์และความถูกต้องเฉพาะเรื่อง เป็นการกระทำที่เป็นไปตามข้อตกลงและยอมรับกันของผู้ที่มีจิตใจสูง โดยจะต้องนำเอากฎเกณฑ์ของสังคม กฎหมาย ศาสนา และความคิดเห็นของบุคคลรอบข้างมาร่วมในการพิจารณาความเหมาะสมด้วยใจเป็นกลาง ส่วนชั้นที่ 6 ซึ่งเป็นขั้นสูงสุดแสดงการมีความรู้ นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตน และมีการยึดหยุ่นทางจริยธรรม เพื่อจุดมุ่งหมายในอันปลายอันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่

ตามทฤษฎีของ Kohlberg (1975) ขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ของมนุษย์ จะมีความเชื่อพื้นฐานดังนี้พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะพัฒนาไปตามลำดับขั้น โดยเริ่มจากขั้นต่ำสุด ไปยังขั้นสูงสุด และจะก้าวหน้าไปที่ละขั้น ไม่มีการย้อนกลับหรือข้ามขั้นขั้นพัฒนาการมีลักษณะเป็นโครงสร้างทางความคิด หรือเป็นความคิดที่ได้จัดระบบระเบียบแล้วแต่ละคนจะมีความคงที่ในพัฒนาการนั้น ๆ กล่าวคือ มากกว่าร้อยละ 50 ของความคิดของแต่ละคนจะอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่ง ส่วนที่เหลือจะอยู่ในขั้นที่ใกล้เคียงกันคือ ต่ำกว่าหรือสูงกว่าขั้นนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการคิดเชิงตรรกะ (Logical Thinking Capacity) และความสามารถในการรับรู้ทางสังคมของแต่ละคน ทฤษฎีพัฒนาการของ Kohlberg (1975) นี้เป็นทฤษฎีที่เน้นถึงโครงสร้างของจริยธรรม จริยธรรมจะมีลักษณะเป็นขั้น และบุคคลจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นขั้นตอน พัฒนาการทางจริยธรรม ของมนุษย์เป็นไปตามขั้น จากขั้นที่ 1 ผ่านแต่ละขั้นไปจนถึงขั้นที่ 6 บุคคลจะพัฒนาการข้ามขั้นไม่ได้เพราะการใช้เหตุผลในขั้นที่สูงขึ้นนั้นจะเกิดขึ้นได้ด้วย การมีความสามารถในการใช้เหตุผลในขั้นต่ำกว่าอยู่ก่อนแล้ว และต่อมาบุคคลได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ๆ หรือสามารถเข้าใจประสบการณ์เก่าได้ดี จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและเหตุผลทำให้การใช้เหตุผลในขั้นที่สูงต่อไปมีมากขึ้นเป็นลำดับ และมนุษย์ทุกคนไม่จำเป็นจะต้องมีพัฒนาการทางจริยธรรม ไปถึงขั้นสุดท้ายคือขั้นที่ 6 แต่อาจหยุดชะงักอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ พัฒนาการทางจริยธรรมนี้ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาจากลำดับต้น ๆ ไปสู่พัฒนาการที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมแสดงถึงสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและของคนเก่งว่าพฤติกรรมเหล่านี้มีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2539)

- 1) ส่วนที่เป็นดอกและผลของต้นไม้
- 2) ส่วนที่เป็นลำต้น
- 3) ส่วนที่เป็นราก

ในส่วนแรก ที่เป็นดอกและผลของต้นไม้ แสดงถึงพฤติกรรมกระทำดีละเว้นชั่ว พฤติกรรมทางสังคมต่างๆที่พึงประสงค์ และพฤติกรรมการทำงานที่มีประสิทธิผล ผลที่ออกมาเป็นพฤติกรรมต่างๆที่น่าปรารถนามีสาเหตุมาจากส่วนที่เป็นลำต้น และส่วนที่เป็นรากของต้นไม้ ในส่วนที่สอง คือส่วนที่เป็นลำต้นของต้นไม้ ประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ด้าน คือ ลักษณะมุ่งอนาคตและควบคุมตนเอง ความเชื่ออำนาจในตน เหตุผลเชิงจริยธรรม แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ทศนคติคุณธรรมและค่านิยมถ้าต้องการที่จะเข้าใจอธิบายทำนายและพัฒนาพฤติกรรมชนิดใดจะต้องใช้จิตลักษณะบางด้านหรือทั้ง 5 ด้านนี้ ประกอบกันจึงจะได้ผลดีที่สุดและในส่วนที่สามคือ รากของต้นไม้ประกอบไปด้วยจิตลักษณะ 3 ด้านคือ สติปัญญาความเฉลียวฉลาด ประสบการณ์ทางสังคม สุขภาพจิต จิตลักษณะ 3 ด้านนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิต

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
 วันที่ 1-8 ก.ย. 2555
 เลขทะเบียน 248350
 เลขเรียกหนังสือ

ลักษณะ 5 ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ 3 ด้านในปริมาณที่เหมาะสมกับอายุจึงจะเป็นผู้มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง 5 ประการ ที่ลำต้น โดยที่จิตลักษณะทั้ง 5 นี้ จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ

ฉะนั้นจิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ จึงเป็นสาเหตุของสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและของคนแก่นั่นเอง นอกจากจิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการที่รากนี้อาจเป็นสาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ 5 ประการที่ลำต้น เพื่อใช้ทำนายและพัฒนาพฤติกรรมด้วย

ภาพที่ 1 ต้นไม้จริยธรรมแสดงถึงสาเหตุของพฤติกรรม

จากแนวคิดของทฤษฎีที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาจริยธรรม ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การแสดงแบบอย่างให้เห็น หรือการบอกกล่าว การอบรม ต้องจัดให้สอดคล้องกับประสบการณ์ทั้งตรงและอ้อมฉะนั้นผู้สอนจะต้องทำตัวให้เป็นแบบที่ดี จัดสภาพการณ์สิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับผู้เรียน และเงื่อนไขรางวัลหรือการลงโทษ มีความเหมาะสม โดยอาศัยกลุ่มเพื่อน อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนการลอกเลียนแบบในกลุ่มเป็นสำคัญในการพัฒนาจริยธรรม สังคมหรือกลุ่มจะเป็นตัวคอยกำหนดหรือสะกิด พฤติกรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้น

กฎระเบียบของกลุ่มจะเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมโดยอัตโนมัติ ซึ่งความสำคัญของกลุ่มจะได้กล่าวต่อไป ซึ่งมีทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวกับกลุ่มมากมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจริยธรรม ส่งเสริมจริยธรรมที่ตีงามให้แก่เด็ก ๆ และเยาวชนของชาติต่อไป

1.3 ความรับผิดชอบ

ความหมายความรับผิดชอบ

ในเรื่องของความรับผิดชอบได้มีนักการศึกษา และนักจิตวิทยาได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2529) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบหมายถึง การมีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การทำงานให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลการกระทำนั้นและพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

วิวัฒน์ รักษาเคน (2531) กล่าวถึงความรับผิดชอบในแต่ละด้านไว้ดังนี้

1. ความสำนึกรับผิดชอบต่อตนเองหมายถึง การที่บุคคลรับรู้มีความรู้ ความเข้าใจ สนใจ และตั้งใจที่จะปฏิบัติในการระวังรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองสามารถจัดหาเครื่องอุปโภคและบริโภค ตั้งใจเล่าเรียน ประพฤติให้เหมาะสม ละเว้นชั่ว สามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่น ๆ ได้ รู้จักประมาณค่าใช้จ่ายและยอมรับการกระทำของตนเองทั้งผลดีและผลเสีย

2. ความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมืองหมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ ความเข้าใจ สนใจ และตั้งใจที่จะปฏิบัติตามระเบียบของสังคม รักษาสมบัติของส่วนรวมช่วยเหลือผู้อื่น ไม่ละเลยหน้าที่พลเมืองดี มีความซื่อสัตย์

พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530 (2532) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบไว้ว่า ยอมรับผลที่ดีหรือไม่ดีในกิจการที่ได้กระทำไป

ปิยนันท์ สีสม (2536) กล่าวว่าความรับผิดชอบหมายถึง ความเอาใจใส่ที่จะปฏิบัติหน้าที่และติดตามผลงานที่ได้กระทำลงไปด้วยความเพียรพยายามและละเอียดรอบคอบเพื่อบรรลุเป้าหมาย ยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปในด้านที่เป็นผลดีและผลเสียเต็มใจที่จะเอาใจใส่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี ทั้งพยายามปรับปรุงและปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

พีระพล ยศธสาร (2534) กล่าวว่าความรับผิดชอบหมายถึง ความรู้ถึงหน้าที่ภารกิจเป็นความรู้สึกที่ไม่ต้องอาศัยคำสั่งบังคับของผู้อื่น ไม่เกียวกู้ผู้อื่นมารับผลแห่งการกระทำ ความรับผิดชอบจะทำให้เกิดความระมัดระวังไม่ประมาทเลินเล่อไม่ทอดทิ้งหน้าที่ไม่ทำหรือพูดโดยไม่คำนึงว่าการกระทำและคำพูดนั้น ๆ จะกระทบกระเทือน หรือก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ใคร บ้างความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไปกับหน้าที่ ซึ่งหน้าที่อาจจะไม่จำเป็นต้องหมายถึงงานอย่างเดียว แต่หมายถึงบทบาทฐานะที่เป็นที่ที่ต้องแสดงความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนมีหน้าที่รับผิดชอบ 3 ประการคือ หน้าที่ในการศึกษาเล่าเรียน หน้าที่ต่อครู อาจารย์และโรงเรียน หน้าที่ที่ต้องประพฤติให้เหมาะสม

Funk and Wagnalls (1952 อ้างถึงใน กาญจนา ไชยพันธุ์ และคณะ, 2542) ความรับผิดชอบหมายถึงการแสดงออกถึงความรับผิดชอบในการกระทำของตน มีความซื่อสัตย์ ใฝ่ใจได้ สามารถจัดการกับการใช้จ่ายของตนได้อย่างเหมาะสมตามสถานภาพและยังหมายถึงความสามารถในการตอบสนองต่อหน้าที่หรือข้อตกลงที่ตั้งไว้ตามอุดมคติ กฎศีลธรรมและหลักธรรมอีกด้วย

Flippo (1966) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบว่า เป็นความผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้และความสำเร็จนี้เกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ คือพันธะ ผูกพันหน้าที่การทำงานและวัตถุประสงค์

จากความหมายของความรับผิดชอบที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติตนในความสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเอง การเล่าเรียน ครอบครัวยุติธรรมและต่อบุคคล ใกล้ชิด โดยการแสดงออกมาด้วยการปฏิบัติอย่างตั้งใจ ละเอียดรอบคอบที่จะให้การปฏิบัติบรรลุเป้าหมาย โดยไม่มีการควบคุมหรือบังคับจากผู้อื่น อีกทั้งมีความพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น และยอมรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย

ความสำคัญของความรับผิดชอบ

นิคม ชนะไพฑูรย์ (2535) ได้กล่าวถึงความรับผิดชอบมีความสำคัญในการแสดงถึงความเป็นพลเมืองอย่างหนึ่งนอกจากความมีวินัยทางสังคม ความเอื้อเฟื้อ และความเกรงใจ เนื่องจากความรับผิดชอบนั้นเป็นเครื่องมือผลักดันให้บุคคลปฏิบัติตามกฎระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่นทำตามหน้าที่ของตนและมีความซื่อสัตย์สุจริตการเป็นคนดีมีความรับผิดชอบจะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่น สงบสุข สิ่งสำคัญมากคือความรับผิดชอบยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศอีกด้วยและถ้าบุคคลในสังคมมีความรับผิดชอบจะส่งผลคือ

1. คนที่มีความรับผิดชอบยอมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามจุดมุ่งหมายทันเวลา
2. คนที่มีความรับผิดชอบ ย่อมเป็นที่นับถือในการยกย่องสรรเสริญและเป็นคุณประโยชน์ ต่อตนเองและสังคม
3. ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับกฎจรรยาบรรณและหลักเกณฑ์ ของสังคมโดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น
4. ทำให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุขก้าวหน้าในสังคม
5. ไม่เป็นต้นเหตุแห่งความเลื่อมและความเสียหายของส่วนรวม

จงจิตร ศิริทรัพย์จันท์ (2538) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการรู้จักรับผิดชอบไว้ดังนี้

1. ทำให้เป็นคนมีความตั้งใจจริงรักหน้าที่การทำงานทั้งที่เป็นของส่วนตัวและส่วนรวม

2. เป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่ตนเอง และหมู่คณะและประเทศชาติ
3. เป็นคุณสมบัติอันสำคัญของคนในชาติที่เจริญแล้ว
4. เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมระบบประชาธิปไตย
5. เป็นการเสริมสร้างคุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่ดี
6. ทำให้สังคมและประเทศชาติมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย

จากที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบเป็นลักษณะซึ่งแสดงวุฒิภาวะทางด้านอุปนิสัย ทศนคติและเป็นสิ่งผลักดันให้บุคคลได้ปฏิบัติตามระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่นและถ้าทุกคนในสังคมรู้จักรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตน มีความรับผิดชอบต่อตนเองต่อส่วนรวม เป็นอย่างดีย่อมทำให้เกิดความสันติ ตลอดจนมีความเจริญงอกงาม มีความรักใคร่สามัคคีเอื้ออาทรช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อกัน สังคมนั้นจะมีแต่เจริญก้าวหน้าและความสงบสุข

องค์ประกอบของความรับผิดชอบ

เพ็ชรินทร์ ปฐมวนิชกะ (2535) ได้รวบรวมสรุปองค์ประกอบของความรับผิดชอบที่ได้จากการวิจัยของนักศึกษา และนักจิตวิทยา ไว้มี 4 ลักษณะ ดังนี้

1. วิธีการจัดการศึกษาอบรมมีอิทธิพลมากต่อการแสดงพฤติกรรมความรับผิดชอบ ซึ่งลักษณะของการจัดการศึกษาอบรมที่มีผลต่อความรับผิดชอบอย่างสูง ได้แก่ การให้ความเอาใจใส่ การเลี้ยงดูอย่างประชาธิปไตย การอบรมให้มีวินัยโดยการใช้เหตุผล ในทางตรงกันข้ามการฝึก อบรมด้วยการให้รางวัลและการใช้อำนาจมากเกินไปจะส่งผลให้ความรู้สึกรับผิดชอบเด็กต่ำ
2. ผลที่ได้รับจากการศึกษาอบรมเป็นอีกลักษณะหนึ่งขององค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความรับผิดชอบของนักเรียน ลักษณะดังกล่าวประกอบด้วย ลักษณะนิสัยการเรียน การได้รับทุนการศึกษา เจตคติต่อวิชาชีพ และความมีน้ำใจของครู
3. ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจซึ่งประกอบด้วยเพศ อายุ สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว สมรรถภาพในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน
4. ลักษณะทางสังคมจิตวิทยา เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมาก ลักษณะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทางด้านนี้ คือ ลำดับการเกิด ความเชื่อมั่นในตนเอง ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ การปรับตัว ความคิดสร้างสรรค์ และความวิตกกังวล เป็นต้น

ประเภทของความรับผิดชอบ

ไชยรัตน์ ปราณี (2531) ได้แบ่งประเภทของความรับผิดชอบไว้ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึงการรับรู้ฐานะและบทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะต้องดำรงตนให้อยู่ในฐานะที่ช่วยเหลือตนเองได้รู้จักว่าอะไรผิด รู้จักว่าอะไรถูก

ยอมรับการกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดีและผลเสียหรือไม่และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งทีก่อให้เกิดผลดีเท่านั้น

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมต่อสวัสดิภาพของสังคมที่ตนเองดำรงอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่าง ตั้งแต่สังคมขนาดเล็ก ๆ จนถึงสังคมขนาดใหญ่ การกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อสังคมไม่มากก็น้อย บุคคลจึงต้องมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่จะต้องปฏิบัติต่อสังคมดังต่อไปนี้

1) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ได้แก่ การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม การรักษาทรัพย์สินของสังคม การช่วยเหลือผู้อื่นและการให้ความช่วยเหลือร่วมกับผู้อื่น

2) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่ การเคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง การช่วยเหลืองานบ้านและการรักษาชื่อเสียงของครอบครัว

3) ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ได้แก่ ความตั้งใจเรียน การเชื่อฟังครู อาจารย์ การปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน และการรักษาสมบัติของโรงเรียน

4) ความรับผิดชอบต่อเพื่อน ได้แก่ การช่วยตักเตือนแนะนำเมื่อเพื่อนกระทำผิด การช่วยเหลือเพื่อนอย่างเหมาะสม การให้อภัยเมื่อเพื่อนกระทำผิด การไม่ทะเลาะและเอาเปรียบเพื่อน และการเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

วิรัตน์ รักษาเคน (2531) ได้จำแนกประเภทความรับผิดชอบไว้ 5 ประเภท ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ความเข้าใจ สนใจ และตั้งใจจะปฏิบัติในการระวังรักษาสุขภาพของตนเอง ตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน ประพฤติตนอย่างเหมาะสม ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ และยอมรับผลของการกระทำของตน ทั้งผลดีและผลเสีย

2. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ความเข้าใจและตั้งใจปฏิบัติตามระเบียบของสังคม ให้การช่วยเหลือผู้อื่น ไม่ละเลยหน้าที่พลเมืองที่ดี มีความซื่อสัตย์

3. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง ความสนใจและความตั้งใจในการปฏิบัติตามคำแนะนำคำสั่งสอนของบิดามารดา เคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส ช่วยเหลือการงานในบ้านตามโอกาส ไม่นำพาความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว สุภาพอ่อนน้อมต่อบิดามารดา

4. ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน หมายถึง การรับรู้เข้าใจและตั้งใจปฏิบัติตามข้อบังคับของโรงเรียน ตั้งใจเล่าเรียน ช่วยเหลืองานของโรงเรียนตามความสามารถและโอกาสอันเหมาะสม

5. ความรับผิดชอบต่อเพื่อน หมายถึง การรับรู้และเข้าใจ เต็มใจปฏิบัติ และช่วยเหลือเพื่อนตามความเหมาะสม แนะนำให้เพื่อนกระทำความดี คอยตักเตือนเมื่อเพื่อนกระทำ ความผิด

ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

กรมวิชาการ (2539) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลที่มีความรับผิดชอบไว้ดังนี้

1. เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลของงานนั้น ๆ
2. ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว
3. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์และวินัยในตนเอง
4. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญอุปสรรค
5. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
6. มีความเพียรพยายาม
7. มีความละเอียดรอบคอบ
8. ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
9. ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งของตนเองและสังคม
10. ตรงต่อเวลา
11. ยอมรับและกระทำของตนเอง

ภัสรา อรุณมีศรี (2533) ได้สรุปลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบไว้ดังนี้

1. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
2. ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด
3. เข้าร่วมกิจกรรมกับสถาบันต่างๆ
4. เอาใจใส่ต่อสุขภาพของตน
5. ตรงต่อเวลา
6. ปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
7. ช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถ
8. เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ปกครอง
9. ซื่อสัตย์ไว้ใจได้

อรทัย โสภา (2533) กล่าวว่าลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบดังนี้

1. ตรงต่อเวลา
2. มีความละเอียดรอบคอบ
3. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
4. มีความเพียรพยายาม ใช้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่
5. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ และมีวินัยในตนเอง
6. มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว
7. ยอมรับความรับผิดชอบที่เกิดขึ้น

8. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา
9. ไม่ปดงานที่ได้รับมอบหมายให้ผู้อื่น
10. ช่วยเหลือกลุ่มในการที่จะทำกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบ

สุโขทัยธรรมมาธิราช (2540) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบดังนี้

1. ปัจจัยครอบครัว ได้แก่ ความสม่ำเสมอของพ่อแม่ในการปลูกฝังความรับผิดชอบให้กับเด็กทัศนคติของพ่อแม่ การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของพ่อแม่ สภาพเศรษฐกิจของครอบครัว ลำดับการเกิดของเด็กในครอบครัว และบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่ในครอบครัว

2. ปัจจัยภายในโรงเรียน ได้แก่ ครูมีอิทธิพลต่อการพัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็ก ด้วยการปฏิบัติตนของครูและด้วยการให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เขาจะต้องรับผิดชอบโดยตรงนอกจากนี้เพื่อนก็มีอิทธิพลต่อการมีความรับผิดชอบด้วยเพราะปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อนแต่ละคนจะทำให้ต่างฝ่ายต่างถ่ายทอดลักษณะนิสัยให้แก่กันและกัน

3. ปัจจัยในสังคม ได้แก่ การปฏิบัติตนของคนในสังคมที่เด็กเข้าไปเป็นสมาชิกและสื่อสารมวลชนการเสนอภาพยนตร์ ละคร หรือสิ่งบันเทิงทางโทรทัศน์ สิ่งเหล่านี้จะแทรกซึมเข้าไปเป็นส่วนที่ช่วยชักจูงให้เด็กปฏิบัติตามได้โดยง่าย

พัฒนาและหลักการฝึกความรับผิดชอบ

ประมวล คิดค้นสัน (2520) ได้กล่าวถึงเด็กวัย 6-12 ปี ซึ่งเป็นวัยที่กำลังศึกษาเล่าเรียน และมีส่วนเกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบไว้ว่า เด็กวัยเข้าเรียนตอนต้นแสวงหาความอบอุ่นการยอมรับจากผู้ใหญ่และจากเพื่อนด้วยวิธีการที่ไม่นุ่มนวลและไม่รู้จักยังคิดควบคุมความรู้สึกไม่ได้เหมือนผู้ใหญ่ ฉะนั้นจึงแสดงความเอาใจตนเองต้องการเป็นผู้ชนะ ต้องทำอะไรก่อนคนอื่น พูดถึงแต่ตนเองและเรื่องของตัวเองตนเอง เด็กวัยนี้จึงยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Self-Centered) พออย่างเข้า 10-12 ปี เด็กจะมีการเปลี่ยนแปลงทักษะต่างๆ เพิ่มขึ้นซึ่งขณะเดียวกันความสมดุลระหว่างความกลมกลืน (Assimilation) กับการปรับตัว (Assimilation) จะเปลี่ยนไป เด็กจะสามารถปรับตัวได้ดีขึ้นตามลำดับเปลี่ยนจากความรู้สึกที่ต้องการให้ผู้อื่นสนใจตนเองแต่เพียงผู้เดียว หรือต้องการทำกิจกรรมก่อนผู้อื่นเป็นความรู้สึกต้องการทำให้ผู้อื่นสนใจในตัวเขาด้วย เพื่อจะได้มีเพื่อนมีคนรักไม่เจ็บเหงา และเมื่อเด็กได้พัฒนามาถึงขั้นนี้ เด็กจะรู้จักยับยั้งใจดีขึ้น ไม่ทำตามใจตนเอง จะมีความเชื่อมั่นมากขึ้น รู้จักความรู้สึกที่ต้องควบคุม รู้จักรับผิดชอบดีขึ้น ดังนั้นผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจและจัดการให้เหมาะสมเพราะในแต่ช่วงนั้น ๆ ถ้าบุคคลใดไม่ประสบความสำเร็จในงานนั้น จะมีผลต่อการปรับตัวซึ่งมีอิทธิพลต่องานในระยะหลังด้วย สังคมในชาติที่เจริญก้าวหน้า ต่อไปได้อย่างสมบูรณ์นั้นคือสังคมที่คนในชาติบรรลุงานตามขั้นพัฒนาการ

นอกจากนี้ ประดิษฐ์ อุปรมัย (2530) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้ที่มีความรับผิดชอบจะปฏิบัติภารกิจที่ตนพึงกระทำให้สำเร็จลุล่วงไปได้โดยไม่ต้องมีการควบคุม หรือบังคับจากผู้อื่น และเป็นผู้ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งรับผิดชอบและรับผิดชอบต่อความเป็นคนมีความรับผิดชอบไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง ไม่ได้ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ และขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะของแต่ละบุคคลด้วย และไชยรัตน์ ปราณี (2531) ได้ให้ข้อเสนอแนะหลักการในการฝึกเพื่อนพัฒนาความรับผิดชอบดังนี้

1. การฝึกฝนความรับผิดชอบควรเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก
 2. เด็กทุกคนควรได้ฝึกความรับผิดชอบโดยการปฏิบัติจริงให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำงาน
 3. จัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล
 4. ควรให้เด็กทราบว่าผู้ใหญ่หวังอะไรจากตัวเขา
 5. ในการฝึกการรับผิดชอบ ผู้ใหญ่ต้องรู้จักยืดหยุ่นไม่ควรเร่งรัดเด็กจนเกินไป
 6. ต้องระลึกไว้เสมอว่าในการทำงานนั้นเด็กต้องการคำแนะนำจากผู้ใหญ่
 7. เด็กต้องการความไว้วางใจจากผู้ใหญ่ ดังนั้นเมื่อมอบหมายงานให้ทำแล้วก็ควรให้เด็กได้รับผิดชอบทำงานนั้นอย่างเต็มที่
 8. ทักษะคติและพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ มีอิทธิพลต่อพัฒนาการด้านความรับผิดชอบของเด็ก
 9. ไม่ควรให้เด็กรับผิดชอบเกินความสามารถ
- สรุปได้ว่า หลักการฝึกความรับผิดชอบนั้น ควรเริ่มตั้งแต่เด็กโดยจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถของแต่ละบุคคลนอกจากนี้ผู้ใหญ่ยังเป็นตัวแปรที่สำคัญในการช่วยเหลือแนะนำต่างๆ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความรับผิดชอบได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้น การปลูกฝังความรับผิดชอบโรงเรียนควรมุ่งสร้างหลักธรรมประจำใจ (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2538) ดังต่อไปนี้

1. การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนและเคารพสิทธิของผู้อื่น
2. การทำงานให้สำเร็จเป็นขั้นเป็นอันโดยไม่ละทิ้งงานที่ได้รับผิดชอบแล้ว
3. ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

ในการฝึกฝนและปลูกฝังความรับผิดชอบนั้นสามารถทำได้โดยให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำงานตามความสามารถของแต่ละบุคคล โดยผู้ใหญ่สามารถให้คำแนะนำแก่เด็กได้ ดังนั้น การที่จะพัฒนาเด็กให้เกิดความรับผิดชอบต้องมีความเข้าใจในพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย และเข้าใจหลักการฝึกซึ่งจะได้ง่ายและสะดวกต่อการพัฒนาเด็กเพื่อให้เกิดความเหมาะสมตามศักยภาพของเด็กแต่ละคนด้วย

เทคนิคการฝึกอบรมความรับผิดชอบ

วิภากรณ์ เรือนทิพย์ (2530) กล่าวไว้ว่า

1. ผู้ใหญ่ควรทำให้เด็กเห็นว่ามีผลสำคัญต่อตัวเด็กเอง เพื่อเกิดความสนใจขึ้นก่อนแล้วเด็กจะปฏิบัติตาม
2. พยายามพูดให้น้อยให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง ตัดสินใจด้วยตัวเอง และมีความนับถือตนเอง
3. ควรยกย่องชมเชยเมื่อเด็กกระทำดีหรือเหมาะสม
4. ควรควบคุมพฤติกรรมของเด็ก โดยการใช้เหตุผล และหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์เมื่อเด็กกระทำไม่ถูกต้องหรือไม่เหมาะสม

สรุปได้ว่า การฝึกความรับผิดชอบนั้นต้องให้เด็กได้รับผิดชอบด้วยตัวเอง คิดและตัดสินใจด้วยตนเอง โดยที่ผู้ใหญ่จะเป็นคนควบคุมพฤติกรรมของเด็ก ยกย่องชมเชยเมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสม และให้เหตุผลอธิบายเมื่อเด็กกระทำพฤติกรรมไม่ดีหรือไม่เหมาะสม

กาประเมินความรับผิดชอบ

ผกา สัตยธรรม (2528) ได้แบ่งการประเมินออกเป็น 2 ภาค คือ

1. ภาคปฏิบัติ ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรม การสัมภาษณ์การถามจากผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้ข้อมูลที่ตรงจุดมากยิ่งขึ้น แต่ต้องใช้เวลาในการบันทึกพฤติกรรมในการแสดงออกเพื่อนติดตามผลและแก้ไขพฤติกรรมนั้น
2. ภาคทฤษฎี เป็นการประเมินผลด้วยข้อสอบหรือแบบสอบถามตามระดับคะแนนมากน้อย ซึ่งอาจมีระดับตั้งแต่ดีมาก ดี ค่อนข้างดี พอใช้ ต้องแก้ไข และต้องการปรับปรุงใหม่หมด

สรุปได้ว่า การประเมินความรับผิดชอบสามารถแบ่งออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี เพื่อให้การประเมินผลมีประสิทธิภาพจึงควรทำควบคู่กันทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่ม

2.1 ความหมายของกระบวนการกลุ่ม

กระบวนการกลุ่มในภาษาอังกฤษใช้ว่า “Group Dynamics” หรือ “Group Process” ซึ่งในภาษาไทยมีเรียกกันหลายชื่อเช่น พลังกลุ่ม, พลวัตของกลุ่ม, กลุ่มสัมพันธ์, กลศาสตร์ของกลุ่มซึ่งมีผู้ให้ความหมายของคำเหล่านี้ไว้ดังนี้ กาญจนา ไชยพันธุ์ (2541) กระบวนการกลุ่มหมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมารวมกันด้วยความรู้สึกพึงพอใจ และเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2542) กระบวนการกลุ่มจะเริ่มขึ้นนับตั้งแต่มีบุคคล 2 คนขึ้นไปมาทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เมื่อมนุษย์เข้ามาร่วมกลุ่มก็จะเกิดเป็นบทบาทของกลุ่มขึ้นมา อิทธิพลของกลุ่มสามารถที่จะขัดเกลา ลักษณะท่าทางของสมาชิกในกลุ่มให้แปรเปลี่ยนไปได้

สรุป กระบวนการกลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันมีวัตถุประสงค์เดียวกัน เกิดปฏิสัมพันธ์ขึ้นระหว่างสมาชิกในกลุ่ม มีอิทธิพลและบทบาทหน้าที่ต่อกันและกันในกลุ่ม เกิดพลังหรืออำนาจในการกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการกลุ่ม

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการกลุ่ม จะเน้นหลักการศึกษที่เน้นหรือให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องของพฤติกรรมที่มีผลต่อกันและกัน โดยยึดหลักการเรียนรู้บางประการดังนี้ (อภิชาติ ภูประเสริฐ, 2541)

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้นผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ของตน
2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแหล่งต่างๆกัน มิใช่จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียวประสบการณ์ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคล ถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ
3. การเรียนรู้ที่ดีต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความเข้าใจ จึงจะช่วยให้ผู้เรียนจดจำและสามารถใช้การเรียนรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ได้ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบด้วยตนเอง นั้นมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจลึกซึ้งและจดจำได้ดี
4. การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้นั้นมีความสำคัญ หากผู้เรียนเข้าใจและมีทักษะในเรื่องนี้แล้ว จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และคำตอบต่างๆ ที่ตนต้องการ
5. การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียนคือ การเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่ม มีดังนี้

2.1.1 ทฤษฎีสนาม (Field Theory)

ทฤษฎีนี้ Kurt Lewin หนึ่งในกลุ่มความคิดทางจิตวิทยา Gestalt เป็นผู้คิดขึ้น ได้แบ่งลักษณะของกลุ่มออกเป็น 2 แบบ ดังนี้ (วินิจ เกตุขำ และคมเพชร จัตรศุกกุล, 2522 อ้างถึงใน กาญจนา ไชยพันธ์, 2541)

ลักษณะตามสภาพของกลุ่ม (Topological Construction) หมายถึง กลุ่มที่พิจารณาสภาพภายในของกลุ่มเป็นสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

- 1) พื้นที่ (Region) เป็นส่วนของขนาดและรูปร่างของกลุ่ม (Social Space) ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป ทำให้กลุ่มเกิดความตึงเครียดหรือสมดุลได้

2) ขอบเขต (Barrier) เป็นส่วนของแดนหรือกำแพง ที่ต่อต้านการติดต่อระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม ถ้าบุคคลหรือกลุ่มมีขอบเขตมากหรือหนา ก็จะเป็นอุปสรรค ในการติดต่อสื่อสารหรือการสร้างสัมพันธ์กัน

ลักษณะตามการเคลื่อนที่ของกลุ่ม (Dynamic Construction) หมายถึง กลุ่มที่พิจารณาการเคลื่อนที่หรือพลังของกลุ่มเป็นสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1. ความตึงเครียด (Tension) เป็นสภาวะที่เกิดความไม่สมดุลในกลุ่ม ถ้ากลุ่มหาทางลดความตึงเครียดลงก็จะก่อให้เกิดความสมดุลในกลุ่มได้

2. ทิศทาง (Vector) เป็นการเคลื่อนที่ไปสู่จุดมุ่งหมาย ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาถือว่าเป็นพลังของกลุ่มดังนั้นถ้าทิศทางยาวกลุ่มก็จะอยู่ห่างจากจุดมุ่งหมาย ถ้าทิศทางสั้นก็จะอยู่ใกล้จุดมุ่งหมาย ดังนั้นในกระบวนการกลุ่มสมาชิกต้องช่วยกันในการดำเนินกิจกรรมจะทำให้ทิศทางไปสู่จุดมุ่งหมายเร็วขึ้น

3. แรงดึงดูด (Valence) เป็นแรงยึดเหนี่ยวระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม แรงยึดเหนี่ยวจะเป็นตัวทำให้บรรลุเป้าหมาย ถ้าสมาชิกในกลุ่มมีแรงยึดเหนี่ยวสูงกลุ่มก็จะรวมตัวกันสูงก่อให้เกิด ความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มการแสดงพฤติกรรมของบุคคลในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นในกลุ่มนั้นจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์เป็นตัวกำหนด ซึ่งยากแก่การทำนาย แต่ใช้การประมาณการล่วงหน้าจากบุคลิกลักษณะเท่านั้น แต่ละกลุ่มจะมีสัญลักษณ์เฉพาะเป็นของกลุ่มของตน ดังนั้นเมื่อสมาชิกคนใดจะแสดงพฤติกรรมออกมา จึงมักแสดงออกตามที่บุคคลในกลุ่มคาดหวัง จากการศึกษาของ Lewin พบว่าพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่ม จะมีลักษณะต่างๆ ตามการศึกษา ดังนี้

1. การศึกษาพฤติกรรมของเด็กที่อยู่ในการปกครอง 3 แบบ คือ

1.1 ผู้ที่มาจากครอบครัวแบบอัตตาธิปไตย จะเป็นคนไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ก้าวร้าวรุนแรงและเห็นแก่ตัว เห็นตนเองมีความสำคัญกว่าคนอื่น

1.2 ผู้ที่มาจากครอบครัวแบบเสรีนิยม จะเป็นบุคคลที่ขาดระเบียบวินัย ไม่มีกฎเกณฑ์ในชีวิต

1.3 ผู้ที่มาจากครอบครัวประชาธิปไตย จะเป็นบุคคลที่ยืดหยุ่นชอบอิสระ รู้จักขอบเขต ในการปฏิบัติตนของตนเอง

2. การศึกษากลุ่มทางจิตวิทยา ในด้านอุตสาหกรรม Lewin พบว่าการใช้แรงจูงใจเพียงเล็กน้อยจะไม่ตอบสนองความต้องการของสมาชิก หรือกลุ่มที่ใช้อำนาจจะทำให้กลุ่มเกิดความคับข้องใจ

3. การศึกษาเกี่ยวกับการตัดสินใจของกลุ่มในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ Lewin พบว่า ถ้าสมาชิกได้รับการชี้แจง ความจริงจากปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม เขาจะพยายามช่วยกันแก้ปัญหา และจะยอมรับผลของการแก้ปัญหาด้วย

สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีสนาม

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับทฤษฎีนี้สามารถสรุปแนวคิดที่สำคัญได้ดังนี้

1. พฤติกรรมเป็นผลจากพลังความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม กลุ่มไม่ได้เกิดจากการรวมตัวของสมาชิกเพียงอย่างเดียว แต่จะเป็นผลจากโครงสร้างที่เกิดจากการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและกันในกลุ่ม
2. โครงสร้างของกลุ่มเกิดจาก การรวมกลุ่มของบุคคลที่มีลักษณะแตกต่างกัน
3. การรวมกลุ่มแต่ละครั้งต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มโดยเป็นปฏิสัมพันธ์ ในรูปการกระทำ ความรู้สึก และความคิด
4. องค์ประกอบด้านปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ การกระทำ ความรู้สึก และความคิดจะก่อให้เกิดโครงสร้างของกลุ่มแต่ละครั้ง ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของสมาชิกในกลุ่ม
5. สมาชิกในกลุ่มจะมีการปรับตัว เข้าหากัน และพยายามช่วยกันทำงาน ซึ่งการที่บุคคลพยายามปรับบุคลิกภาพของตนเองที่มีความแตกต่างกันนี้ จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งอันหนึ่งอันเดียวกันและทำให้เกิดพลังหรือแรงผลักดันของกลุ่มที่ทำให้การทำงานเป็นไปด้วยดี

2.1.2 ทฤษฎีบุคลิกภาพของกลุ่ม (Group Syntality Theory)

ทฤษฎีนี้ตั้งขึ้นโดย แคทเทล Cattell ทฤษฎีนี้ประกอบไปด้วย 2 ส่วนสำคัญที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดคือเกี่ยวกับมิติต่างๆ (Dimension) ของกลุ่มและที่เกี่ยวกับพลวัตหรือพลังของบุคลิกภาพ โดยรวมของกลุ่ม (Dynamics of Syntality) (Cattell, 1948 อ้างถึงใน พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา, 2542)

ในส่วนที่เกี่ยวกับมิติต่างๆของกลุ่ม (Dimension) ประกอบไปด้วย

1. ลักษณะของประชากร หรือสมาชิกของกลุ่ม (Population Trait) หมายถึงลักษณะต่างๆ ของบุคคลแต่ละคนที่มารวมเข้าเป็นกลุ่ม ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะเฉพาะตัวของบุคคล เช่น ระดับสติปัญญา ทักษะคิด ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น
2. บุคลิกภาพของกลุ่ม (Syntality Trait) หรือพลังหรือผลที่กลุ่มทั้งกลุ่มสามารถบันดาลให้เกิดขึ้น ซึ่งพลังอันนั้นจะสำแดงต่อกลุ่มอื่นๆ หรือต่อสิ่งที่อยู่รอบข้างกลุ่มก็ได้ บุคลิกภาพของกลุ่มเป็นเช่นไรอาจดูได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกไป บุคลิกภาพของกลุ่มได้จากความสามารถของกลุ่มที่มีอยู่ในการกระทำของสมาชิก เช่น การตัดสินใจ รวมทั้งพฤติกรรมที่แสดงออกของสมาชิก เป็นต้น
3. ลักษณะโครงสร้างภายในของกลุ่ม (Characteristic of Internal Structure) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และแบบแผน หรือลักษณะในการรวมกลุ่ม เช่น มีการแสดงบทบาท ตำแหน่งหน้าที่ ที่สมาชิกทุกคนมีอยู่และช่วยการสื่อสารภายในกลุ่ม

ในส่วนที่เกี่ยวกับพลวัตหรือพลังของบุคลิกภาพรวมของกลุ่ม (Dynamics of Syntality) หมายถึง การแสดงกิจกรรมหรือความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง การกระทำของสมาชิกมีอยู่ 2 ประการ คือ

1. ลักษณะที่ทำให้กลุ่มรวมกัน (Maintenance Synergy) หมายถึงลักษณะของความร่วมมือในการกระทำกิจกรรมของสมาชิกแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกเป็นไปได้อย่างราบรื่นและก่อให้เกิดความสามัคคี ความร่วมแรงร่วมใจกันซึ่งจะทำให้กลุ่มไม่มีความแตกแยก

2. ลักษณะที่ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จ (Effective Synergy) หมายถึงกิจกรรมที่สมาชิกกระทำเพื่อให้กลุ่มบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ในการวิเคราะห์ลักษณะพลวัตของบุคลิกภาพรวมของกลุ่ม Cattel ได้เสนอหลัก หรือกฎ ไว้ 7 ประการ ดังนี้

1) กลุ่มตั้งขึ้นมาก็เพื่อตอบสนองความต้องการ ของเอ็กต์บุคคล และกลุ่มนั้นจะยุติลงเมื่อกลุ่มไม่สามารถทำหน้าที่นั้นได้อีกต่อไป

2) พลังงานทั้งหมดของกลุ่มเป็นผลมาจากทัศนคติทั้งหมดที่มีต่อกลุ่ม

3) พลังงานทั้งหมดเพื่อปฏิบัติภาระ ให้แก่กลุ่มนั้น อาจจะถูกนำไปใช้เพื่อทำงานอื่น หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ที่อยู่นอกเหนือกลุ่มก็ได้

4) สมาชิกของกลุ่มแต่ละคนอาจจะใช้กลุ่ม เพื่อบรรลุเป้าหมายส่วนตัวก็ได้ คืองานของกลุ่มอาจมีความสำคัญเป็นรองจากงานหรือเป้าหมายส่วนบุคคลก็ได้

5) รูปแบบหรือลักษณะของพฤติกรรมในกลุ่ม เช่น การมีความจงรักภักดีต่อกลุ่ม การสนับสนุนอุปถัมภ์ การโอนอ่อนผ่อนตาม เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งเป็นผลตามทฤษฎีการเรียนรู้ที่เรียกว่า “กฎแห่งผล” (Law of Effect)

6) การเป็นสมาชิกของกลุ่มอาจจะซ้ำซ้อน กันได้ แต่พลังงานทั้งหมดในกลุ่มที่ซ้ำซ้อนนั้น จะยังคงอยู่ในระดับคงที่

7) ลักษณะทางบุคลิกภาพ (Personality Trait) ของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มกับลักษณะทางบุคลิกภาพโดยรวม (Syntality Trait) ของกลุ่มจะมีส่วนคล้ายคลึงกันมาก

2.1.3 ทฤษฎีพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือ FIRO (Fundamental Interpersonal Relation Orientations) ทฤษฎีนี้จะพิจารณาพฤติกรรมระหว่างสมาชิกที่พยายามปรับตัวเข้าหากัน โดยเชื่อว่า คนทุกคนมีลักษณะเฉพาะ ในการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น ความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น มี 3 ลักษณะคือ (กาญจนา ไชยพันธุ์, 2541)

ความต้องการมีส่วนร่วมหรือการเชื่อมโยงกับผู้อื่น (Inclusion) ได้แก่ ความต้องการจะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยการแสดงพฤติกรรมสนใจต่อผู้อื่น แสดงความ

เป็นมิตรหรือความต้องการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้เกิดชื่อเสียง (Prominence) การเป็นที่ยอมรับนับถือ (Recognition) และความมีเกียรติ (Prestige) เป็นต้น

ความต้องการในการควบคุม (Control) หมายถึงกระบวนการที่บุคคลตัดสินใจเพื่อจะให้อิทธิพล (Authority) มีอำนาจ หรือความต้องการจะควบคุมผู้อื่น ซึ่งอาจจะแสดงออกมาในลักษณะการควบคุมผู้อื่น

ความต้องการเป็นที่รักใคร่ของผู้อื่น (Affection) หมายถึงความรู้สึกและอารมณ์ส่วนตัว ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล 2 คน เช่น ความรัก ความเป็นมิตร การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การสร้างความผูกพันทางอารมณ์ เพื่อให้เกิดความใกล้ชิดกัน

ทฤษฎีนี้ได้เสนอความสัมพันธ์ระหว่างระหว่างบุคคลที่มีลักษณะเข้ากันได้ และเข้ากันไม่ได้ 3 แบบ คือ

1. การปรับตัวเข้าหากันโดยแสดงความรู้สึกที่ต้องการ (Interchange Compatibility) โดยบุคคลจะพยายามแสดงความรู้สึกที่เป็นความต้องการของตน และถ้าบุคคลมีความต้องการที่คล้ายคลึงกัน ก็จะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2. การพยายามปรับตัวเข้าหากันโดยฝ่ายหนึ่งผู้ริเริ่ม (Originator Compatibility) จะมีฝ่ายหนึ่งเป็นผู้แสดงความต้องการของตน โดยพยายามริเริ่มกิจกรรมของกลุ่ม ถ้าผู้อื่นเป็นผู้รับ (Receiver) ไม่ต้องการจะร่วมกิจกรรมนั้น ปฏิสัมพันธ์จะเป็นลักษณะที่สมาชิกเข้ากันไม่ได้

3. การปรับตัวโดยการแลกเปลี่ยนความต้องการเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ตนปรารถนา (Reciprocal Compatibility) โดยการแสดงความต้องการเกี่ยวกับพฤติกรรมให้อีกคนหนึ่งทราบ และถ้าความพอใจของสมาชิกไม่ตรงกัน หรือบุคคลไม่สามารถแสดงความต้องการเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ตนพอใจให้บุคคลอื่นทราบคน ทั้งคู่ก็จะเข้ากันไม่ได้

2.1.4 ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่ม (Exchange Theory) ของ Thifault and Kelly ทฤษฎีนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและกระบวนการกลุ่ม ซึ่งจะก่อให้เกิดผลจากการรวมกลุ่ม แนวคิดของทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานของการทำหน้าที่ในกลุ่มได้เป็นอย่างดี แนวคิดที่สำคัญ ดังนี้ (Luft, 1970 อ้างถึงใน กาญจนา ไชยพันธุ์, 2541)

ในการรวมกลุ่มทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนพฤติกรรม และเกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ซึ่งเกิดจากการที่สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การสื่อสารหรือการแสดงพฤติกรรม ที่บุคคลหนึ่ง แสดงต่ออีกคนหนึ่ง และจะมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลนั้นด้วย เช่น การแสดงพฤติกรรม การกระทำหรือคำพูด ซึ่งสามารถสรุปแนวคิดของทฤษฎีในการรวมกลุ่มคือสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) สมาชิกมีความสัมพันธ์กัน (Interpersonal Relationship) การแสดงปฏิสัมพันธ์ คือการแสดงพฤติกรรมในรูปแบบ

ต่างๆ ของสมาชิก (Behavior Sequence) พฤติกรรมที่แสดงออกภายในกลุ่มจะเป็นพฤติกรรมที่เลือกสรรแล้ว (Behavior Repertoire)

การแลกเปลี่ยนพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก จะก่อให้เกิดผลของกลุ่ม (Group Outcome) ขึ้น จึงเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ของสมาชิก ซึ่งประกอบด้วย รางวัลจากการมีปฏิสัมพันธ์ เช่น ความสบายใจ ความสนุกสนาน ความอึดอ้อมใจ ความพอใจและเห็นคุณค่าของการพยายามกระทำพฤติกรรมนั้นให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่ต้องการ

2.1.5 ทฤษฎีผลสัมฤทธิ์ของกลุ่ม (Theory of Group Achievement) ทฤษฎีผลสัมฤทธิ์ของกลุ่มกล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของการทำงานเป็นทีม คือ

การรวมตัวกันของสมาชิก (Member Input) เมื่อบุคคลมารวมกลุ่มกัน จะมีการแสดงออก และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน รวมถึงการคาดหวังผลที่เกิดขึ้น จากการที่บุคคลมารวมกลุ่มกัน ซึ่งจะมีลักษณะดังนี้

1. สมาชิกมารวมกลุ่มกัน เมื่อสมาชิกมารวมกลุ่มกันจะมีการแสดงออกระหว่างสมาชิก ซึ่งเป็นลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

2. การแสดงออก เป็นลักษณะของการตอบโต้ หรือตอบสนอง โดยการตัดสินใจ หรือการแสดงความคิดเห็น หรือการให้ความร่วมมือในการทำงาน

3. ความคาดหวัง เป็นส่วนที่ช่วยให้สมาชิกรู้สึกพึงพอใจจากการที่ได้เข้ามาร่วมกลุ่ม เช่น เป้าหมายของกลุ่มหรือการแสดงบทบาทต่างๆที่เสริมสร้างในกลุ่ม

สื่อกลางในการร่วมกันของสมาชิก (Mediating Variable) เมื่อสมาชิกมีการแสดงออก มีปฏิสัมพันธ์ และมีการคาดหวังผลร่วมกัน สิ่งที่จะช่วยให้เป้าหมายของกลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ หรือการกำหนดโครงสร้างของกลุ่มขึ้นเพื่อเป็นแนวปฏิบัติสำหรับสมาชิกซึ่งประกอบด้วยสิ่งสำคัญดังนี้

1. โครงสร้างที่เป็นทางการ (Formal Structure) หมายถึง การกำหนดตำแหน่งหน้าที่ตลอดถึงรายละเอียดของงาน สำหรับการปฏิบัติของสมาชิกในกลุ่ม

2. โครงสร้างสำหรับบทบาทของสมาชิก (Role Structure) หมายถึง การกำหนดบทบาทความรับผิดชอบ ตลอดถึงอำนาจการตัดสินใจ ในการปฏิบัติงาน

3. ผลสัมฤทธิ์ของกลุ่ม (Group Achievement) หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการที่สมาชิก ได้มาร่วมกิจกรรม มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีความคาดหวังและแสดงตามโครงสร้างกลุ่ม ผลของกลุ่มที่ได้รับนี้มีอยู่ 3 ประการ คือ

3.1 ผลของการทำงาน ซึ่งเกิดจากความคาดหวังหรือจุดมุ่งหมายและการกระทำเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

3.2 จริยธรรมของกลุ่ม คือ ขอบเขตความเป็นอิสระในการทำงานหรือ การแสดงพฤติกรรมที่จะให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ถ้ากลุ่มมีการกำหนดโครงสร้างและปฏิบัติตาม โครงสร้างนั้น จริยธรรมของกลุ่มจะมีมากขึ้น

3.3 ความสามัคคี หรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มหมายถึง การรักษาระดับการกระทำและ โครงสร้างของกลุ่มไว้ในสภาพที่ต้องการ ซึ่งจะปรากฏเป็นความ พอใจของกลุ่มหรือการสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม

2.3 ขนาดของกลุ่ม

สำหรับขนาดกลุ่มนั้น ได้มีผู้ที่กล่าวถึงในหลายลักษณะออกไปดังนี้

Ottaway (1966) กล่าวว่า กลุ่มควรมีขนาดเล็ก เพราะจะช่วยให้สมาชิกมีโอกาส แสดงออกอย่างเป็นอิสระโดยทั่วถึงกัน โดยสมาชิกไม่ต้องใช้เสียงดังมากนัก ทุกคนในกลุ่มก็จะได้ ยินอย่างทั่วถึง ดังนั้นกลุ่มควรมีขนาดอย่างมากที่สุด 12 คน หรือถ้ามากกว่านั้นก็ไม่ควรเกิน 15 คน เพราะมิฉะนั้นแล้วจะทำให้แบบแผนพฤติกรรมผิดไปจากเดิม ขนาดของกลุ่มที่เหมาะสมที่ สมควรมีจำนวนสมาชิก 9-10 จึงจะทำให้การทำงานบังเกิดผลดีที่สุด

คมเพชร ฉัตรศุภกุล (2522) กล่าวว่า ขนาดของกลุ่มอาจจะเป็นปัจจัยที่สำคัญ ประการหนึ่งในการพิจารณาธรรมชาติการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่ม กลุ่มที่มีขนาดแตกต่างกันจะทำให้ กระบวนการปฏิสัมพันธ์แตกต่างกันไปด้วย ในกลุ่มที่มีสมาชิกมากเกินไปความจำเป็นสมาชิกจะต้อง ทำงานซ้ำซ้อนกัน บางคนคาดหวังว่าจะรับผิดชอบทั้งหมดในขณะที่สมาชิกคนอื่นรู้สึกคับข้องใจที่ ไม่มีงานทำ ไม่มีโอกาสได้ใช้ทักษะที่ตนเองมีอยู่ ขนาดของกลุ่มไม่ควรเกิน 15 คน กลุ่มจะใหญ่ เท่าใด ย่อมขึ้นอยู่กับความจำเป็นของสถานการณ์ จุดมุ่งหมายของกลุ่มแหล่งที่จะให้ความ ช่วยเหลือในกลุ่ม และระดับวุฒิภาวะของบุคคลในกลุ่ม

จากแนวคิดเกี่ยวกับขนาดของกลุ่มที่ใช้ในกิจกรรมกลุ่ม พอสรุปได้ว่า กลุ่มควรมี จำนวนสมาชิกประมาณ 5-15 คน เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมได้อย่างทั่วถึง

2.4 ลำดับขั้นตอนของกิจกรรม

กาญจนา ไชยพันธ์ (2549) ได้จัดลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้ตามกระบวนการ กลุ่มสัมพันธ์ เป็น 4 ระยะดังนี้ คือ

1. ระยะการมีส่วนร่วม ระยะนี้ผู้เรียนจะเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง ของกลุ่ม และเป็นผู้ลงมือปฏิบัติหรือค้นคิด แสวงหาสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผลของการ เรียนรู้จะเกิดจากผู้เรียนโดยตรง การมีส่วนร่วมของผู้เรียน จะเป็นการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 การมีส่วนร่วมทางด้านร่างกาย คือ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนลงมือกระทำการ เรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วย

ตนเอง ซึ่งต้องอาศัยการแสดงออกทางกาย วาจา ในการสื่อความหมายกับผู้อื่น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

1.2 การมีส่วนร่วมทางด้านจิตใจ คือ ความรู้สึกและอารมณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่กระทำนั้น ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การรับรู้แนวคิด และการเรียนรู้ทางด้านเนื้อหาเป็นอย่างดี และช่วยให้ผู้เรียนได้สามารถจดจำเนื้อหาได้นานอีกด้วย

1.3 การมีส่วนร่วมทางด้านปัญญา หรือ สมอ่ง คือ การที่ผู้เรียนเกิดการเห็นหรือประจักษ์แจ้ง มีการค้นพบสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ และสร้างแนวความคิดจากสิ่งที่ได้รับรู้นั้น ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาแนวความคิดและเหตุผลในการพิจารณาไตร่ตรองในการทำงานการตัดสินใจ และสรุปสิ่งที่ได้รับรู้นั้นด้วยตนเอง

1.4 การมีส่วนร่วมทางสังคม คือ การมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นจะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ฯลฯ

2. ระยะเวลาวิเคราะห์ เป็นระยะที่ผู้เรียนจะร่วมกันวิเคราะห์ ประสบการณ์ และเรียนรู้ทันที หลังจากทีลงมือกระทำกิจกรรม จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวาง สามารถประเมินความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม วิธีการเรียน ผลการเรียนรู้ ตลอดจนช่วยผู้เรียนรู้จักกับตนเองดียิ่งขึ้น

3. ระยะเวลาสรุป และประยุกต์หลักการ เป็นระยะที่ผู้เรียนจะรวบรวมแนวคิดที่ตนค้นพบแนวคิดที่ได้จากการเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นและสรุปหลักการของตนเอง ซึ่งผู้เรียนสามารถนำหลักกรนั้นไปประยุกต์ใช้ได้ในอนาคต หรือประยุกต์ให้เข้ากับตนเองได้ การประยุกต์นั้นจะทำได้ 2 ลักษณะคือ

3.1 การประยุกต์เพื่อปรับปรุงบุคลิกภาพหรือการพัฒนาตนเองให้เหมาะสมยิ่งขึ้น รวมทั้งการปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่น ตลอดจนเสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น

3.2 การประยุกต์เพื่อใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ ในอนาคต และเพื่อใช้ในการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิม ตลอดจนช่วยในการคิดค้นและประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ

4. ระยะเวลาประเมินผล โดยผู้เรียนจะเป็นผู้ประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง และของกลุ่มจากการอภิปราย ให้ข้อเสนอแนะ และติชมร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

คมเพชร ฉัตรศุภกุล (2522) กล่าวถึงระยะพัฒนาของกลุ่ม (Developmental Phase of Group) การที่จะทำให้กลุ่มเป็นกลุ่มที่สมบูรณ์นั้น กลุ่มต้องผ่านระยะต่าง ๆ 4 ระยะ คือ

1. ระยะที่บุคคลแต่ละคนมีการแข่งขันกัน และมีศูนย์กลางอยู่ที่ตนเอง
2. ระยะของความขัดแย้ง และความคับข้องใจ
3. ระยะที่กลุ่มมีความสามัคคี
4. ระยะที่ผองงาน และยึดกลุ่มเป็นศูนย์กลาง

วีณา วโรตมะวิชัย (2530) กล่าวถึงลำดับขั้นของการเรียนสอนโดยวิธีการกลุ่มสัมพันธ์ไว้ดังนี้

1. **ชั้นลงมือปฏิบัติ (Participation)** เป็นชั้นที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
2. **ชั้นค้นพบ (Discovery)** เมื่อนักเรียนได้มีส่วนร่วมโดยมีการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วเขาจะเกิดความรู้สึก และเกิดความเข้าใจตนเองอันจะเป็นการไปสู่การค้นพบสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง
3. **ชั้นวิเคราะห์ (Analysis)** เป็นชั้นที่สำคัญที่สุด คือ เป็นการให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ถึงสิ่งที่ได้กระทำไปโดยครูจะตั้งคำถามว่า ทำไม อะไร และอย่างไร เพื่อให้ผู้เรียนสามารถรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านความรู้และการมีส่วนร่วมทางอารมณ์ ให้รวมกันเป็นจุดเดียว
4. **ชั้นนำไปใช้ หรือประยุกต์ใช้กับตนเอง และผู้อื่น (Application)** เป็นชั้นที่ผู้เรียนได้ก้าวหน้าไปอีกชั้นหนึ่งคือ สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับตนเอง และผู้อื่นได้จากแนวคิดเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนในการทำกิจกรรมกลุ่ม พอสรุปได้ดังนี้
 - 1) **ชั้นสร้างความสัมพันธ์** เป็นระยะเวลาที่สมาชิกเริ่มสร้างความคุ้นเคยเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
 - 2) **ชั้นปฏิบัติกิจกรรม** เป็นระยะที่สมาชิกร่วมทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายโดยทุกคนมีส่วนร่วม
 - 3) **ชั้นวิเคราะห์และสรุป** เป็นระยะที่ทุกคนร่วมกันวิเคราะห์ประสบการณ์ที่เรียนรู้หลังการปฏิบัติกิจกรรม พร้อมทั้งร่วมกันสรุป และนำหลักการได้ไปประยุกต์ใช้กับตนเองและกลุ่ม

2.5 กิจกรรมที่ใช้ในกิจกรรมกลุ่ม

ทิสนา แชมมณี (2522) ได้กล่าวถึง กิจกรรมที่นำมาใช้ในการทำกิจกรรมกลุ่มมีหลายวิธี ดังนี้

2.5.1 **เกม (Games)** คือการที่ผู้เรียนลงเล่นด้วยตนเอง ภายใต้ข้อตกลงหรือกติกาบางอย่างที่กำหนดไว้ซึ่งผู้เรียนจะต้องตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่ง วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานในการเรียนรู้ด้วย

2.5.2 **บทบาทสมมติ (Role Playing)** วิธีการในลักษณะนี้ เป็นสถานการณ์สมมติ มีการกำหนดบทบาทของผู้เล่นในสถานการณ์ที่สมมติขึ้น แล้วให้ผู้เรียนเข้าสวมบทบาทนั้นแสดงออกตามธรรมชาติ โดยอาศัยบุคลิกภาพประสบการณ์ และให้ผู้แสดงรู้สึกถึงความนึกคิดของตนเป็นหลัก วิธีการนี้มีส่วนช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาวิเคราะห์ถึงความรู้สึก และพฤติกรรมของตนอย่างลึกซึ้ง และยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศ การเรียนรู้ที่น่าสนใจและน่าติดตามด้วย

2.5.3 สถานการณ์จำลอง (Simulation) คือการจำลองสถานการณ์จริงหรือสร้างสถานการณ์ให้ใกล้เคียงกับความจริง แล้วให้ผู้เรียนลงไปอยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ และมีปฏิริยาโต้ตอบกัน วิธีนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสทดลองพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งในสถานการณ์จริงผู้เรียนอาจไม่กล้าแสดงเพราะอาจจะเป็นการเสี่ยงต่อผลที่จะได้รับ

2.5.4 กรณีตัวอย่าง (Case) คือการนำกรณี หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงนำมาดัดแปลง และให้เป็นตัวอย่างในการให้ผู้เรียนได้ศึกษาวิเคราะห์ และอภิปรายกัน เพื่อสร้างความเข้าใจ และฝึกฝนทางแก้ไขปัญหานั้น การอภิปรายจะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสและเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน รวมทั้งนำเอากรณีต่าง ๆ ซึ่งคล้ายกับชีวิตจริงมาใช้ จะช่วยให้การเรียนรู้มีลักษณะใกล้เคียงกับความจริง ซึ่งมีส่วนทำให้การเรียนรู้ มีความหมายต่อผู้เรียน

2.5.5 ละคร (Acting or Dramatization) คือวิธีการที่ให้ผู้เรียนได้ทดลองแสดงบทบาทตามที่เรียน คือ กำหนดไว้ให้โดยผู้แสดงจำต้องพยายามแสดงให้สมตามที่กำหนดไว้โดยไม่เอาบุคลิกภาพ และความรู้สึกนึกคิดของตนเองเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง อันจะมีส่วนทำให้เกิดผลเสียต่อการแสดงบทบาทนั้น ๆ วิธีการนี้เป็นวิธีช่วยทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ทำให้เข้าใจความรู้สึก เหตุผล และพฤติกรรมของผู้อื่น ซึ่งความเข้าใจนี้มีส่วนเสริมสร้างความเห็นอกเห็นใจ และการที่ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงละครร่วมกัน จะช่วยฝึกให้ผู้เรียนเกิดความรับผิดชอบในการเรียนร่วมกัน และได้ฝึกการทำงานร่วมกันด้วย

2.5.6 กลุ่มย่อย (Small Group) คือ การแบ่งกลุ่มออกเป็นขนาดเล็กลงเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมการแสดงออก และช่วยให้ผู้เรียนได้ข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น

ส่วนเทคนิควิธีการและสื่อต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในกลุมนั้น นภาพร พุ่มพฤษ (2529) ได้สรุปว่า มีการพัฒนาสื่อใหม่ ๆ มาใช้มากมาย เช่น เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ ภาพยนตร์ หุ่นเชิดมือ หนังสือนิทาน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมกลุ่มนี้ จะเป็นส่วนเสริมสร้างและพัฒนากิจกรรมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้

จากแนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ในการทำกิจกรรมกลุ่มนั้นจำเป็นต้องใช้เทคนิควิธีการในรูปแบบต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ ให้เหมาะสมกับกลุ่มสมาชิกของการทำกิจกรรม เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ด้วยดีและบรรลุมุ่งหมายที่ต้องการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่วางไว้

2.6 คุณค่าและผลของการจัดกิจกรรมกลุ่ม

Rogers (1970) ได้กล่าวถึงคุณค่าของการทำกิจกรรมกลุ่ม กล่าวคือจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการรับรู้ทางความรู้สึก มีการตระหนักถึงความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นมากขึ้น ตลอดจนเปิดเผยความรู้สึก มีความจริงใจ และเป็นไปอย่างธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลงทางความสามารถในการควบคุมความรู้สึกต่าง ๆ ของตนเอง มีการแสดงพฤติกรรมที่ตรงกับความรู้สึกของตน มีแนวทางในการสร้างแรงจูงใจ หมายถึง การเข้าใจในตนเอง (Self-Actualization)

การรู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น หมายความว่า บุคคลจะยอมรับตนเอง พัฒนาในเรื่องคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเองและมีความมั่นคงยิ่งขึ้นในด้านทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น ได้แก่ การใช้อำนาจลดน้อยลง มีการยอมรับผู้อื่นมากขึ้น ลดการสั่งสอนและควบคุมผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น และมีความรู้สึกพึงพอกันและกัน เชื่อในความสามารถของบุคคล มีการแก้ปัญหาโดยการทำงานเป็นกลุ่ม และเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม

คมเพชร ฉัตรศุภกุล (2530) ได้กล่าวถึงคุณค่าของกิจกรรมกลุ่ม ดังนี้

1. คุณค่าด้านพัฒนาการ (Development values) เช่น การสนองความต้องการพื้นฐานของบุคคลเสริมสร้างพัฒนาการด้านอารมณ์ ทัศนคติ ความสนใจ ความสามารถ ตลอดจนด้านความรู้และทักษะต่าง ๆ

2. คุณค่าด้านการวินิจฉัย (Diagnostic Values) ด้านผู้นำกลุ่มจะมีโอกาสสังเกตสมาชิกในกลุ่มแต่ละคนทำให้เกิดความเข้าใจสมาชิกของกลุ่มได้ดีขึ้น

3. คุณค่าด้านการบำบัด (Therapeutic Values) ในการร่วมกลุ่มของบุคคลจะมีค่าต่อการบำบัดเป็นอย่างดี โรงพยาบาล และคลินิก จะนำวิธีการกลุ่มไปใช้รักษาคนไข้ โดยการบำบัดทางจิตวิทยากับคนไข้เป็นกลุ่ม (Group Psychotherapy) สำหรับในโรงเรียน ผู้เรียนมีปัญหาคลายคลึงกันอาจได้รับการช่วยเหลือโดยการให้คำปรึกษาเป็นกลุ่ม (Group Counseling) แต่สำหรับผู้เรียนจะมีปัญหาเพียงเล็กน้อย จะได้รับประโยชน์จากร่วมกิจกรรมกลุ่ม เช่น การพัฒนาอุปนิสัยของตนเอง เป็นต้น

4. คุณค่าต่อโรงเรียน และชุมชน (Value to School and Community) การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มจะช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ทำให้เป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีคุณค่า สร้างประโยชน์ให้แก่โรงเรียน และชุมชนได้

บุหงา วชิรศักดิ์มงคล (2530) ได้กล่าวถึงผลของกิจกรรมกลุ่มไว้ โดยจำแนกออกเป็น 3 ด้านสรุปได้ดังนี้

1. พัฒนาทางการใช้สติปัญญา บุคคลจะได้เรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ การสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ตลอดจนได้เรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ จากสมาชิกกลุ่ม เรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

2. พัฒนาการทางด้านทักษะ ได้แก่

2.1 ทักษะทางสังคม (Social Skills) เป็นทักษะที่ช่วยให้ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น เช่น ทักษะการเป็นผู้ให้และผู้รับที่ดี การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การควบคุมตนเอง การยอมรับความสามารถของผู้อื่น การมีความรับผิดชอบและการรู้จักอิทธิพลของตนเองและผู้อื่น

2.2 ทักษะในการศึกษาค้นคว้า (Study Skills) เป็นทักษะในการค้นคว้าหาความรู้ เช่น ทักษะในการเก็บรวบรวมข้อมูล การฟัง การอ่าน และรายงาน

2.3 ทักษะทางปัญญา (Intellectual Skills) ได้แก่ ทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การวิพากษ์ วิจารณ์ การคิดอย่างมีเหตุผล การสร้างสรรค์

2.4 ทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม (Group Work Skills) เป็นทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้แก่ ทักษะในการวางแผน การเป็นผู้นำ การแสดงความคิดเห็น การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

3. พัฒนาทางด้านเจตคติ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านการรับรู้ ด้านความรู้สึก มีความจริงใจและเป็นไปอย่างธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงความสามารถในการควบคุมความรู้สึกต่าง ๆ มีการยอมรับตนเองและผู้อื่นมากขึ้น ลดการใช้อำนาจ การสั่งสอน และพอใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มมากขึ้น

2.7 บทบาทของสมาชิกกลุ่ม

กลุ่มจะดำเนินไปด้วยดีและสามารถดำเนินกิจกรรมให้ถึงจุดหมายหรือไม่นั้น สมาชิก มีส่วนสำคัญมาก ดังนั้นบทบาทที่สำคัญของสมาชิกต่อกลุ่มพอจะสรุปได้ดังนี้

2.7.1 สมาชิกของกลุ่มควรเคารพในสมาชิกคนอื่น ๆ เพราะในกระบวนการกลุ่มเชื่อว่าทุกคนมีศักดิ์ศรี มีคุณค่า มีความสามารถ บางสิ่งบางอย่างที่เขามีในตัวเขาอาจเป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม รวมทั้งความสามารถ ความรอบรู้ ทำให้กลุ่มได้ประโยชน์จากสมาชิก

2.7.2 ต้องยอมรับการดำเนินงานภายในกลุ่ม การที่สมาชิกได้ร่วมกันทำงานแสดงความคิดเห็น แสดงความสามารถและแสดงประสบการณ์ต่าง ๆ ช่วยให้บุคคลปลอดภัยในการทำงาน ดังนั้นการทำงานในกลุ่มจะช่วยให้ทุกคนได้รับความรู้สึกที่สนองความต้องการของเขา ดังนั้นสมาชิกต้องยอมรับเขาและการดำเนินงานของเขาทุกคนในกลุ่มด้วย

2.7.3 การเข้าใจบทบาทของตนเอง การเข้าใจบทบาทของตนเองมีความสำคัญทุกคนในกลุ่มจะมีบทบาทของตนเอง ซึ่งบทบาทดังกล่าวจะมีผลต่อกระบวนการกลุ่ม ถ้าทุกคนเข้าใจบทบาทของตนเองดี ย่อมทำให้กลุ่มดำเนินไปด้วยดี

2.7.4 สมาชิกทุกคนต้องมีความรับผิดชอบต่อกิจกรรมภายในกลุ่ม ดังนั้นความรับผิดชอบของสมาชิกจึงเป็นหัวใจสำคัญต่อกระบวนการกลุ่ม ทำให้กิจกรรมภายในกลุ่มดำเนินไปสู่จุดหมาย รวมทั้งผู้นำกลุ่มต้องช่วยให้สมาชิกได้ทำกิจกรรม ไม่ข่มขู่แต่ส่งเสริมความเป็นไปของกลุ่ม

2.7.5 สมาชิกของกลุ่มต้องให้การยอมรับ รับฟังและซาบซึ้งต่อการที่สมาชิกคนอื่น ๆ ให้การช่วยเหลือกับกลุ่ม

2.7.6 สมาชิกที่ช่วยเหลือกลุ่ม ควรได้รับการชมเชยจากผู้นำกลุ่มและสมาชิกคนอื่น ๆ ถ้าหากงานดำเนินไปด้วยดี ดังนั้นควรมอบหมายงานให้ตรงตามความสามารถ เพื่อช่วยให้เขาประสบความสำเร็จ และควรให้เขาได้รับความชื่นชม ชมเชยจากสมาชิกของกลุ่ม

2.7.7 สมาชิกควรปรับตัวเองให้เข้ากับกลุ่ม สมาชิกที่มีสิ่งเหมือนกันมาก ๆ ทำให้กลุ่มมีความมั่นคงแต่ทักษะที่แตกต่างมีส่วนช่วยเหลือกลุ่มในด้านต่าง ๆ แต่สิ่งที่สมาชิกควรปรับให้ตัวเองได้เข้ากับกลุ่ม คือ ด้านความคิด ด้านอารมณ์ ด้านสังคม ฯลฯ

2.7.8 สมาชิกควรร่วมกิจกรรมมาก ๆ การร่วมกิจกรรมมาก ๆ ของสมาชิกช่วยให้บุคคลได้มีโอกาสมากขึ้น ได้รับประสบการณ์ที่มีประโยชน์ต่อตนเอง

2.7.9 ควรให้ความสนใจต่อปัญหาและกระบวนการในกลุ่ม การให้ความสนใจปัญหาและกระบวนการแก้ไขให้สำเร็จเป็นความสำคัญต่อกลุ่มที่จะทำให้กลุ่มบรรลุประสงค์ ดังนั้นสมาชิกทุกคนควรให้ความสนใจและช่วยกันหาวิธีการแก้ไขปัญหาเพื่อให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์

2.7.10 ควรนำจิตวิทยาการเรียนรู้มาใช้กับกลุ่ม จิตวิทยาการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้กับกลุ่มหรือกับสมาชิกของกลุ่ม เช่น การใช้แรงเสริมแรงจูงใจ ได้แก่ การใช้แรงจูงใจให้ร่วมกัน ดำเนินการกิจกรรมในกลุ่ม แรงจูงใจ ได้แก่ การใช้คำพูด ท่าทาง สิ่งของในตนเองเดียวกับแรงเสริมหรือการเสริมแรงควรให้แก่สมาชิกที่ช่วยให้กลุ่มดำเนินไปจนบรรลุเป้าหมาย

2.7.11 ควรทำให้กลุ่มเกิดความมั่นคง สมาชิกทุกคนควรร่วมกันทำให้สมาชิกเกิดความมั่นคงทั้งด้านอารมณ์ จิตใจ ไม่แสดงอาการท้อแท้ อ่อนแอ เพราะความมั่นคงทั้งอารมณ์และจิตใจของสมาชิก มีผลต่อการดำเนินการภายในกลุ่มและผลสำเร็จของกลุ่ม เพราะแต่ละคนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อความเป็นไปของกลุ่ม

2.7.12 สมาชิกควรให้ความร่วมมือ การให้ความร่วมมือของสมาชิกสามารถทำให้กลุ่มบรรลุไปถึงจุดมุ่งหมายของกลุ่มที่ตั้งเอาไว้ ช่วยตอบสนองความต้องการที่ซ่อนเร้นในใจของบุคคลได้

2.7.13 สมาชิกทุกคนควรคำนึงถึงการสื่อสารกลุ่ม การสื่อสารเป็นหัวใจข้อหนึ่งของกระบวนการกลุ่ม การสื่อสารที่ดีทำให้เกิดวินัยในกลุ่ม ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน กลุ่มจะดำเนินไปด้วยดีหรือไม่ขึ้นกับการสื่อสาร

2.7.14 สมาชิกต้องมีการประเมินผลเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่ม การประเมินผลเป็นส่วนทำให้ทราบว่ากลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ในการประเมินผลนี้สมาชิกอาจประเมินด้านการทำงานร่วมกัน ผลงานงานที่ออกมาที่ได้จากการประเมินทำให้ทราบว่ากลุ่มดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการ

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 งานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมรับผิดชอบ

เดือนเด่นหล้า ชัยปริญญา (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่องการปลูกฝังจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนกวางโจนศึกษาอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองประกอบด้วยแผนการทดลองสอนใช้ตัวแบบบุคคลจริง และแบบสอบถามวัดจริยธรรมผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้โดยใช้ตัวแบบบุคคลจริงมีการพัฒนาทาง จริยธรรมสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กาญจนา ไชยพันธุ์, ฉันทนา กล่อมจิต และรัตนา อีตวงศ์ (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองของวัยรุ่นในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดขอนแก่นโดยการใช้การสั่งจิตร่วมกับการให้คำปรึกษาและการใช้ตัวแบบบุคคลจริงร่วมกับการ ให้คำปรึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นวัยรุ่นชาย 20 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มทดลอง 1 ให้ตัวแบบบุคคลจริงและการให้คำปรึกษา จำนวน 10 คน และกลุ่มทดลอง 2 ใช้การสั่งจิตได้สำนึกและการให้คำปรึกษาจำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบวัดความรับผิดชอบต่อตนเอง โปรแกรมการสั่งจิตร่วมกับการให้คำปรึกษา โปรแกรมการใช้ตัวแบบบุคคลจริงร่วมกับการให้คำปรึกษา ผลการวิจัยปรากฏว่า คะแนนความรับผิดชอบต่อตนเองของวัยรุ่นกลุ่มที่ใช้แบบบุคคลจริงร่วมกับการให้คำปรึกษา ก่อนการทดลองสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คะแนน ความรับผิดชอบต่อตนเองของวัยรุ่นที่ใช้ตัวแบบบุคคลจริงร่วมกับการให้คำปรึกษาและวัยรุ่นกลุ่มที่ให้การสั่งจิตได้สำนึกร่วมกับการให้คำปรึกษา หลังการทดลองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จิราพร แสงนิรันดร์ (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลของการสอนโดยใช้เทคนิคแบบผสมผสานเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกันกลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาลวัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองได้รับการสอนวิชาจริยธรรมศึกษาพร้อมกับได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคแบบผสมผสาน ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการสอนวิชาจริยธรรม ศึกษาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม แบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดู สถานการณ์ขัดแย้งทางจริยธรรม จำนวน 12 เรื่อง และโปรแกรมการสอนโดยใช้เทคนิคแบบ ผสมผสาน จำนวน 12 ครั้ง ผลการวิจัยปรากฏว่า เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนหลังการสอนโดยใช้เทคนิคแบบผสมผสานสูงกว่าก่อนได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคแบบผสมผสานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคแบบผสมผสานมีเหตุผลเชิง จริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคแบบผสมผสานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกันมีคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พัฒนาชาติ อนุสรณ์เทวินทร์ (2544 : 79) ได้ศึกษาผลการใช้กลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนลุมพุก (วันครู 2503) อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 16 คน ที่มีปัญหาทางด้านความรับผิดชอบ จากการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบ มีความรับผิดชอบสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์หรือพัฒนาความรับผิดชอบอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

กรุณา ศรีแสน (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลของการใช้หนังสือการ์ตูนตัวแบบต่อการพัฒนา พฤติกรรมจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น (ศึกษาศาสตร์) แบ่งเป็น กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองประกอบด้วย แบบประเมินพฤติกรรมจริยธรรมแผนการจัดประสบการณ์และหนังสือการ์ตูนแบบแสดงพฤติกรรม จริยธรรม จำนวน 10 เรื่องผลการวิจัยปรากฏว่า พฤติกรรมจริยธรรมของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และพฤติกรรมจริยธรรมของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วิภาวี วงศ์อินทร์ (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลของการใช้ตัวแบบบุคคลจริงและเบี่ยงเบนต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/2 โรงเรียนพังทวยพัฒนศึกษา จังหวัดขอนแก่น แบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 กลุ่มละ 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองประกอบด้วย แบบวัดพฤติกรรมความรับผิดชอบและโปรแกรมการใช้ตัวแบบบุคคลจริง จำนวน 7 โปรแกรม แลโปรแกรมการใช้เบี่ยงเบน จำนวน 7 โปรแกรม ผลการวิจัยปรากฏว่า พฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับโปรแกรมการใช้ตัวแบบบุคคลจริงหลังการทดลองสูงกว่าการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียน กลุ่มทดลองที่ได้รับโปรแกรมการใช้เบี่ยงเบนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่ม

โสภภาพรรณ อัคราศิระโรจน์ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนโคกสีพิทยาสรรพ์ อำเภอเมือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 16 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 8 คน เครื่องมือที่ใช้การวิจัยประกอบด้วยแบบวัดความรับผิดชอบต่อตนเองและโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์มีคะแนนความรับผิดชอบต่อตนเองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์มีคะแนนความ

รับผิดชอบสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ (กลุ่มควบคุม) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุวิทย์ สุขหมั่น (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของการใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อพัฒนา พฤติกรรมจริยธรรมของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่3 โรงเรียนพัฒนาเด็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดขอนแก่น เครื่องมือที่ใช้ในการ วิจัยประกอบด้วย แบบวัดพฤติกรรมจริยธรรมและกิจกรรมกระบวนการกลุ่ม ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนที่ได้รับการ พัฒนาพฤติกรรมจริยธรรมโดยใช้กระบวนการกลุ่มมีพัฒนาการทางพฤติกรรมสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มัลลวีร์ อุดลวัฒน์ศิริ, นิตย์ บูหงามงคล, วิลาวัลย์ จตุรธำรง และบัณฑิตา คักดีอุดม (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนาพฤติกรรม ทางจริยธรรมของเยาวชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่2 โรงเรียนขามแก่นนคร จำนวน 67 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม โดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์กับกลุ่มทดลองที่ 1 และการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มกับกลุ่มทดลองที่ 2 ส่วนกลุ่มควบคุมไม่ได้รับกิจกรรมใดๆ ใช้เวลาในการพัฒนา 6 สัปดาห์ โดยใช้เยาวชนทั้ง 3 ส่วน กลุ่มประเมินพฤติกรรมตนเองโดยแบบวัดพฤติกรรมทางจริยธรรม ด้านความซื่อสัตย์ก่อน และหลังการทดลอง ผลการวิจัยปรากฏว่า เยาวชนที่เข้าร่วมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มมีพฤติกรรมทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ มีพฤติกรรมทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สูงกว่าควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เยาวชนที่เข้าร่วมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มมีพฤติกรรมทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อเปรียบเทียบผลการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ เยาวชนกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์กับเยาวชนที่เข้าร่วมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่าเยาวชนที่เป็นกลุ่มควบคุมมีพฤติกรรมทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 จากการประเมินของครู

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า การพัฒนาพฤติกรรมรับผิดชอบนั้นมีหลายวิธีและวิธีกระบวนการกลุ่มก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมรับผิดชอบได้

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิด ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย